

**गुरुङ समुदायमा सम्पत्ति माथि महिलाहरुको स्वामित्व र
निर्णय प्रक्रियामा भुमिका**

(पोखरा महानगरपालिका वडा नं १४ शितलनगर टोलमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
प्रयोजनको लागी प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

रन्जु शर्मा पराजुली

रोल नं : ६८/२०७२

सिम्बल नं : ४८०४१९/२०७६

त्रि.वि. दर्ता नं : ९-२-४८-२५८३-२०१२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

२०७८

TRIBHUVAN UNIVERSITY

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

Prithvi Narayan Campus

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

(A QAA Certified Institution, Accredited by UGC, Nepal)

प.सं. :

च.नं. :

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका निम्ति शोधार्थी छात्रा रन्जु शर्मा पराजुलीद्वारा “गुरुङ समुदायमा सम्पत्ति माथि महिलाहरुको स्वामित्व र निर्णय प्रक्रियामा भूमिका (पोखरा महानगरपालिका वडा नं १४ शितलनगर टोलमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन)” शीर्षक मा तयार पारिएको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समिती समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

अञ्चला चौधरी

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मिति : २०७८/१२/८

Mailing Address: Bagar, Pokhara, Nepal बगर, पोखरा, नेपाल

Phone: +977-61-526837, 540222 **Email:** info@pncampus.edu.np **URL:** www.pncampus.edu.np

TRIBHUVAN UNIVERSITY

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

Prithvi Narayan Campus

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

(A QAA Certified Institution, Accredited by UGC, Nepal)

प.सं. :

च.नं. :

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय, समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको निमित्त छात्रा रन्जु शर्मा पराजुलीले यस विभागमा प्रस्तुत गर्नुभएको “गुरुङ्ग समुदायमा सम्पत्ति माथि महिलाहरुको स्वामित्व र निर्णय प्रक्रियामा भूमिका (पोखरा महानगरपालिका वडा नं १४ शितलनगर टोलमा आधारित समाजशास्त्रीय अध्ययन)” शीर्षकमा तयार पारिएको शोधपत्रमूल्याङ्कन समिती समक्ष पेश भई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

.....

अञ्चला चौधरी
शोध निर्देशक

.....

शिवजी गुरुङ्ग
बाह्य परीक्षक

.....

शिव बहादुर थापा
विभागीय प्रमुख
समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा
मिति : २०७७/१२/१८

Mailing Address: Bagar, Pokhara, Nepal बगर, पोखरा, नेपाल

Phone: +977-61-526837, 540222 **Email:** info@pncampus.edu.np **URL:** www.pncampus.edu.np

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रि.वि समाजशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नाकोत्तर तह (एम.ए), दोस्रो वर्षको शोधपत्र लेखन स्नाकोत्तर उपाधिको आवश्यकता पूर्ति गर्न यो शोधपत्र तयार गरिएको हो । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा विद्वान् गुरु, गुरुआमा तथा मित्रजनहरुबाट ठूलो सहयोग र हौसला प्राप्त भएको छ । प्रत्यक्ष र परोक्ष रुपमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण व्यक्ति तथा संस्थाहरुप्रति हार्दिक ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यस शोध कार्य पुरा गर्ने क्रममा आफ्नो कार्य व्यस्तताका बाबजुद पनि महत्वपूर्ण समय उपलब्ध गराई कति पनि भर्को नमानि उत्प्रेरक तरिकाबाट शोधपत्रको पाण्डुलिपि अध्ययन गरी विभिन्न सल्लाह सुझाव प्रदान गर्दै शोधकार्यमा प्रोत्साहन गर्नु हुने शोध निर्देशक अन्वला चौधरीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै विभागका सम्पूर्ण गुरुहरुप्रति पनि कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । तथ्याङ्क सङ्कलनको क्रममा महत्वपूर्ण समय एंवम् जानकारीहरु उपलब्ध गराउने पोखरा महानगरपालिका १४ चाउथे शितलनगर टोल निवासी गुरुङ्ग, लगायत सम्पूर्ण गुरुङ्ग दाजुभाई तथा दिदिबहिनिहरु प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

स्नाकोत्तर पढ्नका लागि सक्षम बनाउन सहयोग गर्नु हुने मेरा ममतामयी आमा, बुवा, दाई,भाई तथा सम्पूर्ण आफन्तजनप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

लेखन कार्यमा सुझाव र सल्लाह दिनु हुने सम्पूर्ण सहयोगी महानुभावप्रति आभारी छु । अध्ययन अनुसन्धानका क्रममा प्रश्नावली भर्न सहयोग गर्नु हुने चाउथे १४ शितलनगर टोल निवासी गुरुङ्ग समुदायलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई टाइपिङ्ग गरी सहयोग गर्ने जेरोन कम्प्युटर सोलुसनलाई धन्यवाद नदिई रहन सकिदैन ।

रन्जु शर्मा पराजुली

मिति: २०७८/१२/

विषयसूची

	पृष्ठ
सिफारिस पत्र	ii
स्वीकृतिपत्र	iii
कृतज्ञताज्ञापन	iv
विषय सूची	v
तालिका सूची	vii
चित्र सूची	viii
शोध सार	ix
अध्याय एक : परिचय	१-७
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४ अनुसन्धानको महत्व	५
१.५ अध्ययनको सीमा	६
१.६ अवधारणागत ढाँचा	६
१.७ संगठनात्मक ढाँचा	६
अध्याय दुई : साहित्यको पुनरावलोकन	८-१७
२.१. मार्क्सवादी महिलावाद	८
२.१.१ नेपालमा महिलावाद	९
२.१.२ महिलाको सम्पत्ति सम्बन्धी अधिकार	१२
२.२ पूर्व साहित्यको समिक्षा	१४
अध्याय तीन: अनुसन्धान विधि	१८-२०
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य	१८
३.२ अनुसन्धानको ढाँचा	१८
३.३ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति	१९
३.४ समग्र वा नमुना छनोट	१९
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि	१९
३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण एवम् प्रस्तुतीकरण	२०

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्र तथा उत्तरदाताको सामाजिक जनसाङ्ख्यिक विवरण	२१-३०
४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय	२१
४.२ सामाजिक जनसाङ्ख्यिक वितरण	२२
४.२.१ शैक्षिक स्थिती	२२
४.२.२ आर्थिक स्थिती	२३
४.२.३ रोजगारीका स्थिती	२५
४.२.४ विवाह	२५
४.२.५ धार्मिक अवस्था	२७
४.२.६ परिवारको प्रकार	२८
४.२.७ पेशागत अवस्था	२९
अध्याय पाँच : तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण तथा विश्लेषण	३०-४२
५.१ गुरुङ् परिवारमा सम्पत्ति माथि महिलाको पहुँच	३०
५.१.१ पैतृक सम्पत्ति	३१
५.१.२ पैतृक सम्पत्तिमा समान हक सम्बन्धी धारणा	३२
५.१.३ दाइजो	३३
५.१.४ व्यापार व्यवसाय	३४
५.१.५ वैदेशिक रोजगारी	३५
५.१.६ स्वआर्जन	३६
५.१.७ महिलाको सहभागिता सीप तथा तालिम	३७
५.१.८ अचल सम्पत्तिको किनबेच	३८
५.२ गुरुङ् महिलाहरुको निर्णय लिने क्षमता	३८
५.२.१ सम्पत्तिको पहुँचले गर्दा निर्णय क्षमतामा आएको परिवर्तन	४०
५.२.२ सम्पत्तिको प्रयोगमा महिलाको निर्णय क्षमता	४१
अध्याय छ : सांराश र निष्कर्ष	४३-४६
६.१ सांराश	४३
६.२ निष्कर्ष	४५

सन्दर्भ सामग्री

अनुसुची

तालिका सूची

तालिका	पेज
१. परिवारको प्रकार	२८
२. पेशागत अवस्था	२९
३. महिलाको नाममा सम्पत्ति दर्ता हुनुको कारणहरु	३०
४. गुरुङ्ग महिलाको नाममा रहेको सम्पत्तिको प्रकार	४१

चित्र सूची

चित्र		पेज
१	शौक्षिक स्थिति	२२
२	आर्थिक स्थिति	२४
३	अध्ययन क्षेत्रमा महिलाको विवाह प्रकार	२६
४	धार्मिक अवस्था	२७
५	पैतृक सम्पत्तिमा समान हक	३२
६	दाइजो	३३
७	वैदेशिक र स्वदेशमा रोजगारी	३५
८	स्वआर्जन	३७
९	गुरुङ्ग महिलाहरुको निर्णय लिने क्षमता	३९
१०	सम्पत्तिको पहुचले गर्दा निर्णय क्षमतामा आएको परिवर्तन	४०

शोधसार

गुरुङ्ग समुदायमा सम्पत्ति माथि महिलाहरुको स्वामित्व र निर्णय भूमिका महिला र पुरुष बीच समानताको कुरा आइ रहदा उनीहरुबीच सम्पत्तिको स्वामित्व र उपभोगको स्थिती कस्तो छ, सोही पत्ता लगाउने कुरामा यो शोध केन्द्रित रहेको छ । सम्पत्ति माथि अधिकारको सम्बन्धमा गुरुङ्ग महिलाको अवस्था विश्लेषण गर्नु र गुरुङ्ग महिलाहरुको सम्पत्तिको पहुँचले गर्दा निर्णय लिने प्रक्रियामा आएको प्रभाव बारेमा विश्लेषण गर्नु उद्देश्य रहेको छ । पोखरा महानगरपालिका वडा नं १४ चाउथेमा रहेको शीतलनगर टोल गुरुङ्ग महिलालाई मात्र यस शोधपत्रको अध्ययन क्षेत्र हो । यस अध्ययन क्षेत्र शितलनगर टोलमा रहेका गुरुङ्ग परिवारमा महिलाको सम्पत्ति माथि स्वामित्वमा सीमित रहेको छ । यो अध्ययन क्षेत्रमा जम्मा घरधुरी ७५ जना रहेका छन् । जस मध्ये गुरुङ्ग परिवारको संख्या ३५ रहेको छ । ३५ जनालाई नै यस अध्ययनमा लिईएको छ ।

वर्णनात्मक र व्याख्यात्मक ढाँचा अवलम्बन गरिएको छ । यस अध्ययनमा प्राथमिक स्रोत र द्वितीय स्रोत अवलम्बन गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतमा अन्तवार्ता लिइएको छ । द्वितीय स्रोत लेख रचना, समिक्षा प्रकाशन भएका कृतिहरु र अप्रकाशित कृतिहरुबाट लिइएको छ । उत्तरदाताबाट प्राप्त भएको प्रतिक्रियालाई तालिका, स्तम्भ, वृत्तचित्र र तथ्याङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ र विश्लेषण गरिएको छ । सम्पत्तिको पहुँचले गर्दा महिलाहरुमा आर्थिक रुपमा सबल भएको, आफ्ना निम्ती सही निर्णय लिन सक्ने आत्मबल प्रदान भएको, जीवन जिउन सरल र सहज भएको छ ।

अध्ययन क्षेत्रका गुरुङ्ग महिलाहरु प्राय घरधन्दा र केही मात्र पेशा व्यवसायमा आवद्ध रहेका छन् । महिलाले माइतीबाट पाएको दाइजो तथा पेवामा महिलाहरुको अधिकार स्थापित भइ सकेको देखिन्छ । महिलाहरुको नाममा घर जग्गा भएको १८ जना पाइयो । सम्पत्ति माथि अधिकारले आर्थिक रुपमा सबल बनाउने मात्र नभई कुनैपनि विषयमा आफ्नो निम्ती सही निर्णय लिने आत्मबल प्रदान गर्दछ । चल सम्पत्तिको चलखेल महिलाले स्वविवेकले गरेका छन् भने, अचल सम्पत्ति जग्गा जमिन किनबेच गर्दा दुवैको सहमति आवश्यक पर्ने देखिन्छ ।